

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2022/02/albert-gabor-tortenelem-vizmestereknek-12-04-08/>

Albert Gábor

Történelem vízmestereknek

Előljáró gondolatok

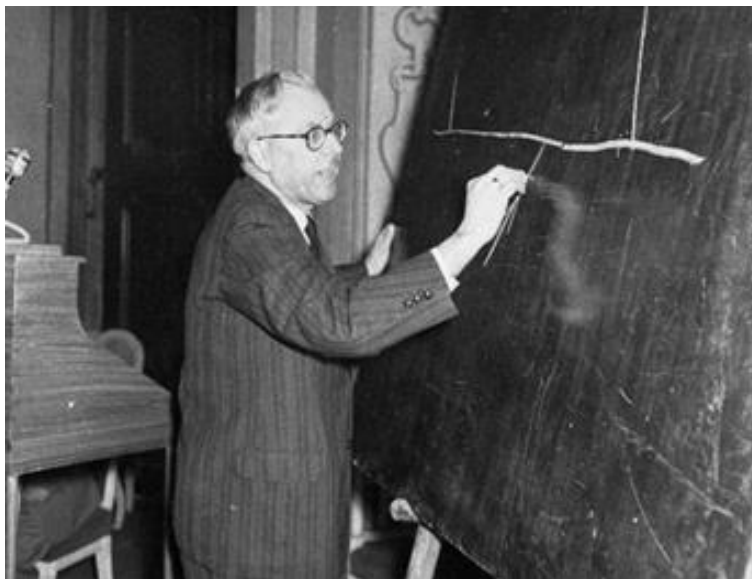
A Horthy-korszakban az agrárszakoktatás újjászervezése iskolafoktól függetlenül több iskolatípust is érintett.¹ Írásunk a vízügyi ágazatot veszi górcső alá, adatfeltárásunk az 1920 és 1944 közötti időszakra vonatkozóan egy középfokú intézményben, a kassai vízmesterképző-iskolában folyó történelemtanítás áttekintésére irányul.

A vizsgált korszak vízgazdálkodási és öntözéstörténeti szempontból felívelő, de egyben kihívással terhelt időszaknak is tekinthető, hiszen Trianont követően Magyarország vízrajzi helyzete is megváltozott, és a hazai hatalmi elitnek az utódállamok megváltozott vízügyi politikájával is számolnia kellett. Elsősorban a gróf Bethlen István és Horthy Miklós bizalmát élvező Kállay Miklós agrárminiszteri (1932–1935), majd az Országos Öntözésügyi Hivatal elnökeként (1937–1942) végzett tevékenysége jelzi ezt az öntözés- és vízügytörténeti szempontból prosperáló időszakot.²

Kutatási forrásbázisunk általános szakoktatás-történeti³ és vízügyi képzéstörténeti szakmunkákra,⁴ továbbá levéltári⁵ és múzeumi gyűjteményi⁶ iratanyagokra épül.

A kutatást nehezítette – és ez egyszerű iratkövetéses módszerrel⁷ rekonstruálható –, hogy a vízmesterképzésben a történelem mint önálló tantárgy nem jelent meg. Mivel minden ágazatnak – így a vízügynek is – van történelme (arról nem is beszélve, hogy a klasszikus történelemtankönyvek számos vízügy- és öntözéstörténeti példát említenek⁸), a történeti jellegű anyagrészt szak- és ágazatspecifikusan, de más stúdiumok keretében jelent meg. Sajnos a vízmesterképzés korabeli tankönyvei is csak szórványosan maradtak ránk. Ráadásul, az általánosan képző népiskolai és középiskolai tankönyvektől eltérően, ezeknél a tankönyveknél sok esetben a szerző neve sem volt feltüntetve.

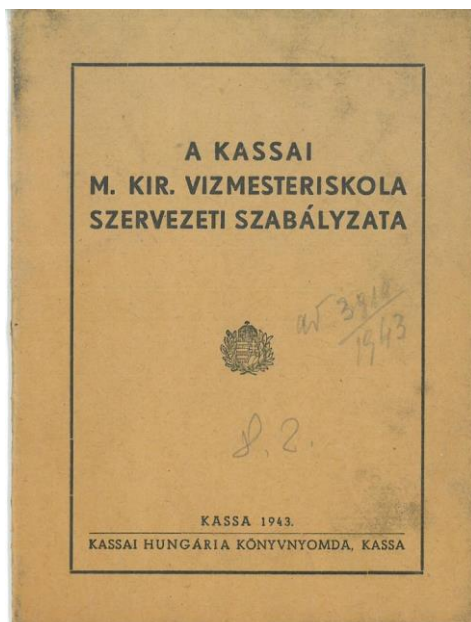
A téma rekonstruálásához egyrészt *Répássy József* „Édesvízi halgazdaságok” című tankönyvét hívjuk segítségül, hiszen biztosan tudjuk, hogy 1929 és 1931 között, az akkor Kassáról Budapestre költöző intézmény tanfolyamán a halászat tantárgyat az ő tankönyvéből sajátították el a növendékek. És ez a kiadvány „jócskán” tartalmazott történeti vonatkozásokat. Másrészt kutatásunkhoz releváns forrásértékkel bírnak *Lászlóffy* (1934-ig Böhm) *Woldemár* kéziratai. A kéziratokat a szerző abban az időben publikálta, amikor előadóként részt vett a vízmesterképzésben. Teljességgel kizárt, hogy a számos történelmi példát is tartalmazó kutatási eredményeit ne közvetítette volna a növendékeknek.⁹ A kéziratos tanulmányok rámutatnak arra, hogy a neves hidrológus különös súlyt helyezett az egyes vízügyi, vízgazdálkodási témák történeti kontextusban való kibontására.

Képek (balról jobbra): Rápássy Miklós: Lászlóffy Woldemár oktatás közben 1957-ben
(Forrás: Duna Múzeum archívuma.)

Kik voltak a vízmesterek?

A XIX. század utolsó harmadában *Kvassay Jenő*¹⁰ köszönhetően egyre nyilvánvalóbbá vált annak szükségessége, hogy a magasan képzett, műegyetemi alapvégzettséggel és kellő mezőgazdasági szakismerettel rendelkező kultúrmérnökök munkáját segédszemélyzet segítse. Ezt a segédszemélyzetet (az ún. vízmestereket) az állami folyószabályozási vagy a társulatok által felügyelt árvédelmi munkálatoknál és a kultúrmérnöki hivataloknál lehetett alkalmazni.

A kassai m. kir. vízmesteriskola szervezeti szabályzata, 1943.
(Forrás: Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár, VIII. 2.)

A vízmestereket Kassán képezték. Az intézmény 1879-ben rétmesteriskolaként, 1890-től vízmesteriskolaként működött. Székhelye 1914-ig Kassa volt. Az első világháborút követően Budapesten, majd 1940-től ismét Kassán folyt a képzés. Egy rövid ideig Miskolcon is képezték vízmestereket. A kassai vízmesterképző fenntartója a Kassai Kultúrmérnöki Hivatal volt,¹¹ előadóinak és gyakorlatvezetőinek nagy részét a helyileg közel eső kultúrmérnöki és folyamszabályozási hivatalok biztosították.¹²

A kassai magyar királyi vízmesteriskola 1899-es, majd 1943-as szervezeti szabályzata is részletesen leírta az intézménybe kerülés feltételeit. Az 1899-es szabályzat szerint vízmesternek az jelentkező, aki a 18. életévet betöltötte, de nem haladta meg a 30 éves életkort. Feltételként szabták meg az egészséges, erős testalkatot, a kifogástalan erkölcsi előéletet, a népiskola és legalább két középiskolai osztály sikeres

elvégzését vagy katonai altiszti rangot. A magyar nyelvet szóban és írásban is tudni kellett. Előnyben részesültek a felvételinél azok, akik a műszaki csapatok tartalékos altisztjei voltak.¹³ Az 1943-as szabályzat¹⁴ apróbb módosításokat tartalmazott. Ekkor a középiskola vagy polgári iskola negyedik évfolyamának elvégzését követően sikeres felvételi vizsgát kellett tennie a jelentkezőnek. A felvétel feltételei között a magyar állampolgárság, a kifogástalan erkölcsi előélet, 30 évnél nem idősebb életkor, egészséges, erős testalkat és honvédelmi kötelezettség szerepelt. Előszeretettel vettek fel a vízmesterképzésbe korábbi tiszteket, hiszen például az árvédelmi feladatoknál a kötelességtudat, a rend és a fegyelem iránti elkötelezettség alapkritériumnak számított. Az 1904–1905-ös tanév III. éves hallgatóinak névjegyzéke részletesen lejegyezte a vízmesterképzésre jelentkezők foglalkozását. A hallgatók között vasesztergályost és honvéd-szakaszvezetőt, lakatosot és hidásztizedest, gazdasági gépészt és utász-szakaszvezetőt, községi írnokot és gyalogos tizedest, gazdálkodót és csendőr őrsvezetőt, asztalost és tűzér őrmestert, pénzügyi felvigyázót és tűzér tizedest egyaránt találunk.¹⁵

Tantárgyi struktúra és a történelmi anyagrészek

Az 1929–30-as tanévben a kassai intézmény Budapesten működött. A két évfolyamos képzés során neves, a szakmában elismert oktatók vezetésével folyt a tanítás.

Fischer Frigyes a halászat és halgazdaság kiemelkedő képviselőjének számított. Ő az első és második évfolyamon építési alapismereteket, a második tanévben pedig halászatot oktatott. Utóbbi tárgyat – mint említettük – Répássy Miklós „*Édesvízi halgazdaságok*” című tankönyvből sajtóították el a növendékek. A halászati szakirodalom jeles képviselőjéről van szó, aki a *Halászat* című folyóirat szerkesztőjeként és az Országos Halászati Felügyelőség munkatársaként, később vezetőjeként vált ismertté.

A későbbi műegyetemi professzor, az 1930-as évek elején még a Földmívelésügyi Minisztérium segédmérnökeként a kultúrmérnöki ügyosztályhoz beosztott *Németh Endre* a számtan és műszaki rajz előadója volt.

Az akkor fiatal éveiben járó Lászlóffy Woldemár pedig a gyakorlati mértan tantárgy előadójaként vált ismertté. Emellett a talajismeret és rétművelés tantárgyat, az 1930-as évek végén pedig – és ezt az önéletrajzában említi – földmérést tanított a vízmesterjelöltek számára.

Arról tudunk, hogy Fischer Frigyes minisztériumi osztálytanácsos szerkesztésében a M. Kir. Földmívelésügyi Minisztérium kiadványai sorozatban olyan halászati kézikönyv¹⁶ jelent meg, mely gazdag történelmi bevezetést is tartalmazott. Csakúgy, mint Répássy előbb citált tankönyve. Álljon itt néhány tankönyvi példa az ő munkájából!

Répássy a természetes halászat bemutatásakor a Tisza folyóval összefüggésben a halbőség és halszúke történelmi változásairól adott gazdag áttekintést. A vízmesterjelöltek megtudták, hogy a nagy áradások idején (1816 és 1820 között) halbőség, 1831-ben és az azt követő nagy szárazságok idején halszúke jellemezte a halászatot, hogy aztán az 1840-es évek vizes időszakában ismét egy virágzó korszak alakuljon ki a halászat területén. A száraz időszakokban a halas medencékben barmokat legeltettek, a szegénység pedig olyan nagy volt – és ez foglalkozástörténelmi adalék is –, hogy a halászok felhagytak a mesterségükkel és

Albert Gábor: Történelem vízmestereknek

földművesnek, béresnek vagy csikósnak álltak. Általános életmódtörténeti vonatkozásokra utal a szerző azon megállapítása, amikor leírja, hogy a bárkák, halászcsonakok tüzelőanyaggá váltak, vagy sertésólaknak használták fel azokat. Az 1840-es vizes esztendőben már a Tisza mellékfolyóiban is halbőség jelentkezett, ami a halkereskedelem felvirágzását eredményezte.¹⁷

Répassy a tankönyv végén külön függelékkel szánt a történeti visszapillantásra. A halászattal kapcsolatban korabeli forrásokat és számadatokat említett. Megjegyezte, hogy a XV. században Szegeden négyezer halász dolgozott. Az ő tankönyvéből tudunk egy 1622-es szakácskönyvről, mely harminc halfajtából mintegy 189-féle készítményt tartalmazott. Beszédes adatok ezek, melyek a halkészítéssel kapcsolatos étkezéstörténeti vonatkozásokra is ráirányították a diákok figyelmét. Forrásmunkaként pedig Hermann Ottó két kötetét is citálta a szerző.¹⁸

Lászlóffy Woldemár vízügytörténeti előadásai

Mint leírtuk, az ifjú Lászlóffy vízgazdálkodási, hidrológiai vonatkozású előadásaiban számos történeti példát említett.¹⁹

Néhány vonás a Lászlóffy-képhez!²⁰ A kolozsvári születésű Lászlóffy Woldemár elemi és középiskolai tanulmányait Kassán végezte, érettségi vizsgát Sátoraljaújhelyen tett, 1921 és 1925 között Budapesten, a Műegyetemen szerzett általános mérnöki oklevelet, 1928-ban Magyaróváron tette le a mezőgazdasági szakvizsgát. Oktatói munkáját a Műegyetem vízépítési tanszékén tanársegédként kezdte, de dolgozott a Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Intézetében, 1941 és 1942 között a kolozsvári Kultúrmérnöki Hivatal vezetőjeként, közben a kassai vízmesterképzés előadójaként. Az ötvenes években a VITUKI kutatóintézetben tevékenykedett. Tudományos munkásságát gazdag publikációs aktivitás jellemezte.

1929 és 1931 között a budapesti kihelyezett képzésben Lászlóffy talajismeret és rétművelés tantárgyat, gyakorlati mértant, 1938 és 1940 között az újból Kassán folyó képzésben földmérést tanított. A talajismeret és rétművelés tantárgy keretében öntözéstörténeti témák beemelésére nyílt lehetőség. A földmérést tanításakor – ahol a vízmesterjelöltek geodéziai ismereteket sajátítottak el – Vásárhelyi Pál vagy a magyar vízrajzi szolgálat megalapításában résztvevő Péch József munkásságának bemutatására is lehetőség kínálkozott. „*A hidrográfia Magyarországon és külföldön*” című tanulmány²¹ tartalomjegyzéke Vásárhelyi Pál és Péch József munkásságát is tartalmazta.

Hogy Lászlóffy mennyire fontosnak tartotta a történeti látásmód oktatásba történő beemelését, arra kiváló példaként álljon itt a *Péch József* munkásságáról szóló, később, már 1979-ben megírt tanulmánya.²² A szerző családi feljegyzésekre, egykori megemlékezésekre és Péch írásaira alapozva tette közkincsé a magyar vízrajzi szolgálat megalapítójának életútját és a vízrajzi szolgálatban kifejtett tevékenységét. Az egy évvel korábbi levelezéseiből – és ezt a Lászlóffy iratanyagokban található Péch József-dosszié bizonyítja – valóságos hagyatékfeltáró munka tárul elénk. Nem győzzük hangsúlyozni, hogy későbbi munkáról van szó, mégis levelezései az unokával, munkakapcsolata Kosáry Domokossal (aki Péch testvérének, a hazai bányászati szakirodalom úttörőjének, Péch Antalnak a munkásságát kutatta),²³ magának a tanulmánynak a színvonala, annak okadatlósága és

Albert Gábor: Történelem vízmestereknek

forráskritikai alapozottsága rávilágítanak Lászlóffy igényességére és arra, hogy a vízügyi szakmában ekkor már kellő reputációval rendelkező hidrológus mennyire fontosnak tartotta a vízgazdálkodási témák történeti kontextusba helyezését.

Elsősorban azért, hogy kellően tudjuk értékelni azt a sziszifuszi adatfeltáró munkát, melyet Lászlóffy a hidrológiai ismeretek hiteles közvetítése miatt a Péch kutatások terén végzett, érdemes Péch József életútját, munkásságát lexikonszócikk tömörséggel, Lászlóffy interpretálására támaszkodva ismertetni.

Péch József tanulmányai: elemi és középiskolai tanulmányok Nagyváradon, a középiskola befejezése a pozsonyi bencésekénél, majd a pesti bölcsészkar elvégzése. A szabadságharcban Bem mellett harcolt, a szászsebesi csatában megsebesült. Az elnyomás idején nem vállalt állami feladatot, vándorló baráber-mérnöként²⁴ dolgozott. Igaz hazafi volt. Mély szakmaszeretet jellemezte: tíz éven keresztül évi 50 forintot adományozott a „*mérnöki tudományban kitűzendő pályakérdésre*” elnevezésű pályadíjra. Péch szerénységét, visszafogottságát jelzi, hogy e nemes gesztusról csak halála után értesült a nyilvánosság. Szociális érzékenységét a Temesi Lapokban megjelent írása igazolja. Az 1879-es szegedi árvízkatasztrófát követően Baross Gábor miniszter idején alapított Vízrajzi Osztály vezetője lett. Az intézmény a vízállások gyűjtésével, feldolgozásával, a csapadékmérő hálózat és vízjelző szolgálat felállításával, végül a medernyilvántartásokkal foglalkozott. Az árvízi előjelzés hozta a legnagyobb elismerést számára.

Lászlóffy tehát előszeretettel mutatott rá történeti összefüggésekre, vont párhuzamot különböző korok között. Az egyik hidrológiai tanulmányában²⁵ három oldalnyi történeti kitekintést adott például arról, hogy a „*történeti fejlődés során hogy alakult a vízgazdaság és milyen szerep jutott abban a hidrológiának.*”²⁶ Kezdetben a víznek csak hűsítő ereje volt, és a halászat révén a táplálkozás megkönnyítőjének számított – írta a szerző. Lászlóffy érdekes párhuzamot vont a csapadékvíz-tárolás és a szentírásban lévő kutak között: „*Az esővizet ciszternákban gyűjti [mármint az ember – betoldás A. G.] – ilyenek – a szentírásban említett kutak –, tehát már a vízkészlet változásainak kiegyenlítésére törekszik.*”²⁷ A szerző felsorolta a vízgazdálkodás hazai emlékeit, a fennmaradt római vízvezetékromokat, halászat-történeti emlékeinket, melyek nemcsak a névhasználatban, de Kálmán király 1100-ból eredő vencesellői dekrétumában írásban is fennmaradtak.²⁸ Vízimalmaink eredete Szent István király uralkodásához nyúlik vissza, a vizek „kártévesei” elleni védekezés pedig már IV. Béla idején született forrásokban is kimutatható volt – olvashatjuk ugyancsak ebben az írásában.²⁹

A XVIII. századi kapitalista fejlődés bemutatásakor a vizek kártévesei elleni védekezés a szerző szerint elsősorban üzembiztonsági kérdéseket vetett fel. Az ipari fellendülés erdőirtásokhoz vezetett, melynek következménye a folyók hevesebb vízjárása lett, hiszen az erdős területek korábban megfogták a lezúduló vizet. Lászlóffy szerint a veszedelmek indították el a modern hidrológiai kutatásokat.³⁰ Említést tett a francia Belgrandról, „*aki a meteorológia és geológia tanításának alkalmazásával a Szajnavölgy hidrológiája című művében rendszerbe foglalja a hidrológia általános törvényeit.*”³¹ Ezeket a történeti adalékokat az ifjú Lászlóffy szervesen építette be az oktatómunkába.

Lászlóffy sokszor élt a komparatiztika módszerével is. *A Tisza. A Mississippi „unokaöccse”* című tanulmányában az ármentesítések kezdeteiről, a lokális próbálkozásokról szintén érdekes párhuzamot vont. Az államhatalom mindkét folyó vonatkozásában katonai és

közlekedési szempontból fordult a folyók felé és kezdte el az általános szabályozási tervek kidolgozását. „*Ross hadnagy 1765. évi Mississippi térképe nagyjából egyidős a Tisza völgyében háromszögelési alapon készült első térképekkel. ... De hasonlóságot fedezett fel Humphreys és Abbot világhírű vízrajzi felvétele és magyar megfelelője, az 1833–1841 között készült 1:7200 méretarányú tiszai térképezés között is. Vásárhelyi Pál utóbbi alapján készítette el 1846-ban a Tiszaszabályozás általános tervét.*”³²

Záró gondolat

A fenti példákat olvasva nincs kétségünk arról, hogy a vízmesterek – különösen a halászat, a talajismeret és rétművelés, valamint a földméréstan keretében – betekintést kaptak a vízgazdálkodással kapcsolatos történeti ismeretekbe is. A sajátos, ágazatspecifikus történeti vonatkozások ismerete a gyakorló történelemtanároknak is példaként szolgálhat arra, hogy érdemes egy-egy történeti személyt, eseményt, jelenséget más szempontból, szak- és ágazatspecifikus oldalról is bemutatni. Egy szakmájában nagy reputációval rendelkező halgazdasági szakember vagy egy hidrológus munkájának megismerése nemcsak történelmi ismereteink rádiuszát szélesítheti, de történelemszemléletünket is formálhatja.

IRODALOM

- CSIKI László (1947): Az újjászervezett magyar mezőgazdasági szakoktatás. *Agrártörténeti Szemle*, 1. sz. 53-61.
- DÓKA Klára (1980): A magyarországi vízmesterképzés múltjából. *Vízügyi Közlemények*, 62. évf. 1. füzet. 97-108.
- DOMANOVSKY Sándor (1927): *Az ókor története Kr. u. 180-ig a középiskolák IV. osztálya számára*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- EMBER István (1927): *Világtörténelem. Ókor. A középiskolák IV. osztálya számára*. Athenaeum, Budapest.
- ESTÓK János (2017): Kállay, az agrárpolitikus. *Rubicon*, 28. évf. 5. sz. 30-37.
- FEJÉR László (2019): (szerk.): *A Magyar Hidrológiai Társaság kitüntetettjei 1917–2017*. Magyar Hidrológiai Társaság, Budapest, 188-189.
- FEJÉR László (2020): Kvassay Jenő szerepe a magyar vízgazdálkodás történetében. In.: VÁRADY József (főszerk.) (2020): *Kvassay Jenő emlékszám születésének 170. évfordulójára*. Országos Vízügyi Főigazgatóság kiadványa, Budapest, 7-23.
- FISCHER Frigyes (szerk.) (1931): *A magyar halászat összefoglaló ismertetése, szerepe és jövője a mezőgazdasági termelésben és a vízgazdálkodásban*. A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium kiadványai. „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- KOSZTOLNYIK Krisztián (2017): Kállay Miklós és az öntözésügy. *Rubicon*, 28. évf. 5. sz. 38-39.
- MARCZINKÓ Ferenc – PÁLFI János – VÁRADY Erzsébet (1938): *Az antik világ és a keresztény Európa története a magyar honfoglalásig. A gimnázium és leánygimnázium IV. osztálya számára*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Albert Gábor: Történelem vízmestereknek

- RÉPÁSSY Miklós (1923): *Édesvízi halgazdaságok*. Athenaeum, Budapest.
- ROHRINGER Sándor (1916): M. kir. vízmester-iskola. *Vízügyi Közlemények*, 6. évf. 5. sz. 148-158.
- SALAMIN Pál (1983): *A vízügyi felső-és középfokú oktatás 200 éve*. Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Kar, Budapest.
- SURÁNYI Béla (2018): A magyar mezőgazdasági szakoktatás története 1945-ig, különös tekintettel a debreceni agrár-felsőoktatásra. *Gerundium Egyetemtörténeti közlemények*, Vol. 9. No. 1. 81-115.
<https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/view/1470/1578> (Letöltés: 2021. júl.19.)
- TRUMMER Árpád – LÁSZLÓFFY Woldemár (1940): *A kultúrmérnöki intézmény hat évtizede 1879–1939*. Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium kiadványa, Budapest.
- VARGA Ottó (1897): *A magyarok története és Magyarország a jelenben. A középiskolák alsó osztályai, valamint polgári-, leány-és kereskedelmi középiskolák számára*. Franklin-Kiadó, Budapest.
- WALLESHAUSEN Gyula (1994): *Mezőgazdasági szakoktatásunk fejlődése. Szakképzési Szemle*, 10. évf. 4. sz. 40-46.

JEGYZETEK

- ¹ A legnagyobb változást alsó fokon a kisgazdaképzést jobban szolgáló, a Földművelésügyi Minisztérium (továbbiakban FM) fennhatósága alatt álló ún. téli gazdasági iskolák, valamint a mezőgazdasági szakiskolák megalakulása jelentette (utóbbiak a korábbi földműves iskolák helyett jöttek létre). Középfokon a kultusztárca irányítása alatt jöttek létre a felső mezőgazdasági iskolák, melyek 1938-ban mezőgazdasági középiskola néven alakultak újjá. Ugyancsak a Horthy-korszakban nyíltak meg a középfokú gazdasági tanintézetek, melyek az FM irányítása alatt működtek. A hároméves gazdasági akadémiák közül kettő, a kolozsvári és a magyaróvári 1940-ben négyéves mezőgazdasági főiskolává alakult át.
- ² A témához: ESTÓK János (2017): Kállay, az agrárpolitikus. *Rubicon*, 28. évf. 5. sz. 30-37.; KOSZTOLNYIK Krisztián (2017): Kállay Miklós és az öntözésügy. *Rubicon*, 28. évf. 5. sz. 38-39.
- ³ CSIKI László (1947): Az újjászervezett magyar mezőgazdasági szakoktatás. *Agrártörténeti Szemle*, 1. sz. 53-61.; WALLESHAUSEN Gyula (1994): Mezőgazdasági szakoktatásunk fejlődése. *Szakképzési Szemle*, 10. évf. 4. sz. 40-46.; SURÁNYI Béla (2018): A magyar mezőgazdasági szakoktatás története 1945-ig, különös tekintettel a debreceni agrár-felsőoktatásra. *Gerundium Egyetemtörténeti közlemények*, Vol. 9. No. 1. 81-115.
<https://ojs.lib.unideb.hu/gerundium/article/view/1470/1578> (Letöltés: 2021. júl.19.)
- ⁴ TRUMMER Árpád – LÁSZLÓFFY Woldemár (1940): *A kultúrmérnöki intézmény hat évtizede 1879–1939*. Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium kiadványa, Budapest; DÓKA Klára (1980): A magyarországi vízmesterképzés múltjából. *Vízügyi Közlemények*, 62. évf. 1. füzet. 97-108.; SALAMIN Pál (1983): *A vízügyi felső-és középfokú oktatás 200 éve*. Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Kar, Budapest; ROHRINGER Sándor (1916): M. kir. vízmester-iskola. *Vízügyi Közlemények*, 6. évf. 5. sz. 148-158.
- ⁵ Kassai Vízmesteriskola iratai 1879–1947. Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár (továbbiakban KVVV) VIII. 2. Lászlóffy Woldemár hagyatéka. KVVV XXXI. 8. Köszönettel tartozom Farkas Ildikó levéltárosnak, aki végig segítségemre volt a kutatásaimban.
- ⁶ Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Szakoktatás-történeti Gyűjtemény (továbbiakban SZO). Kassai M. Kir. Vízmesteri iskola szervezeti szabályzata (Darányi). SZO 76. A m. kir. vízmester iskola 1904/1905. évi III. éves hallgatóinak névjegyzéke. SZO 78.
- ⁷ Kronologikus sorrendben részben a végzett hallgatók okleveleit (melyek a tantárgyakat és az elért eredményeket is tartalmazták), részben a korabeli órarendeket, valamint a kassai vízmesteriskola 1943-as szervezeti szabályzatának stúdiumleírásait hasonlítottuk össze.
- ⁸ Néhány tankönyvi példa kívánkozik ide: Ember István ökortörténeti tankönyve említést tesz a Nílus szabályszerű áradásáról, mely „termékeny iszapot hagy hátra, ez pedig többszöri és dúsgazdag termést ad.” EMBER István (1927): *Világtörténelem. Ókor. A középiskolák IV. osztálya számára*. Athenaeum, Budapest, 13.; Domanovszky Sándor ökortörténeti tankönyvében Mezopotámia gigászi csatornaépítési munkálatairól ír. DOMANOVSKY Sándor (1927) *Az ókor története Kr. u. 180-ig a középiskolák IV. osztálya számára*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 13.; A tankönyvek Széchenyi István vízügypolitikáját is hangsúlyozzák.

Varga Ottó még 1897-ben írja: „ő szabályozta az Aldunát és tette hajózhatóvá a Vaskaput; ő szorította mederbe a zabolátlan Tiszát.” VARGA Ottó (1897): *A magyarok története és Magyarország a jelenben. A középiskolák alsó osztályai, valamint polgári-, leány- és kereskedelmi középiskolák számára.* Franklin-Kiadó, Budapest, 145. Egy 1938-as tankönyvben ezt olvashatjuk: „A nagytehetségű magyar mérnökkel, Vásárhelyi Pállal együtt hozzáfogott a Tisza szabályozásához s evvel óriási területeket szerzett a magyar földművelés számára.” MARCZINKÓ Ferenc – PÁLFI János – VÁRADY Erzsébet (1938): *Az antik világ és a keresztény Európa története a magyar honfoglalásig. A gimnázium és leánygimnázium IV. osztálya számára.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 108.

- ⁹ Ezt az állítást erősítette meg 2021. augusztus 31-i megbeszélésünkön Fejér László, aki korábban munkakapcsolatban állt Lászlóffy Woldemárral. Itt szeretném megköszönni Fejér László hasznos tanácsait.
- ¹⁰ Kvassay Jenő munkásságához: FEJÉR László (2020): Kvassay Jenő szerepe a magyar vízgazdálkodás történetében. In.: VÁRADY József (főszerk.) (2020): *Kvassay Jenő emlékszám születésének 170. évfordulójára.* Százados Vízügyi Főigazgatóság kiadványa, Budapest, 7-23.
- ¹¹ Kezdetben egy épületben volt a Kultúrmérnöki Hivatal és az iskola, később különváltak, de valóban közel voltak egymáshoz. Ld. ROHRINGER Sándor (1916): M. kir. vízmester-iskola. *Vízügyi Közlemények, 6. évf. 5. sz. 153.*
- ¹² SALAMIN (1983) 70.
- ¹³ Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, Szakoktatás-történeti Gyűjtemény (a továbbiakban: SZO) 76. 2.
- ¹⁴ A Kassai M. Kir. Vízmesteriskola szervezeti szabályzata. Kassai Hungária Könyvnyomda, Kassa, 1943. KVVV VIII. 2.
- ¹⁵ Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, SZO 78.
- ¹⁶ FISCHER Frigyes (szerk.) (1931): *A magyar halászat összefoglaló ismertetése, szerepe és jövője a mezőgazdasági termelésben és a vízgazdálkodásban.* A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium kiadványai. „Patria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest.
- ¹⁷ RÉPÁSSY Miklós (1923): *Édesvízi halgazdaságok.* Athenaeum, Budapest, 22.
- ¹⁸ Uo. 127. (*A magyar halászat könyve.* Budapest, 1887. és *A halgazdaság rövid foglalata.* Budapest, 1888.)
- ¹⁹ Ezt bizonyítja a tiszavölgyi dolgozatával kapcsolatos, feltételezhetően a lap szerkesztőjének írt levele is. Ebben ezt olvashatjuk: „Külföldiek részére készült, de hazai érdeklődők részére is egyszerre.” A *Vízügyi Közlemények 1932/2.* számában megjelent „A Tiszavölgy” című dolgozata számos történeti példát tartalmazott. (Lászlóffy-Böhm Woldemár (1932): A Tiszavölgy. Vízrajzi leírás és a vízimunkálatok ismertetése. 1833—1932. *Vízügyi Közlemények, 14. évf. 2. füzet, 108-142.*) Ha alapul vesszük a cikk közlésének átfutását, feltételezhetjük, hogy legalább egy évvel a megjelenés előtt készült el a dolgozat. Ekkor Lászlóffy a vízmesterek budapesti tanfolyamán volt előadó.
- ²⁰ LÁSZLÓFFY Woldemár iratai. KVVV XXXI. 8. Személyes és vegyes iratok 1942–1980. Életrajz, publikációs lista. Lászlóffy életrajzához ld. még: FEJÉR László (2019): (szerk.): *A Magyar Hidrológiai Társaság kitüntetettjei 1917-2017.* Magyar Hidrológiai Társaság, Budapest, 188-189.
- ²¹ LÁSZLÓFFY Woldemár: A hidrográfia Magyarországon és a külföldön (tartalomjegyzék). Vízrajzi könyv (kézirat). Lászlóffy Woldemár iratai. KVVV XXXI. 8.
- ²² LÁSZLÓFFY Woldemár (1979): Péch József és munkájának emlékezete születésének 150. évfordulójára. A *Vízügyi Közlemények 1979. évi 1. füzetéből* készült különlenyomat. KVVV, XXXI. 8. Lászlóffy Woldemár iratai. (Péch József 1829–1902 iratok)
- ²³ LÁSZLÓFFY Woldemár (1979): Péch József és munkájának emlékezete. *Vízügyi Közlemények, 61. évf. 1. füzet, 114. 2. lábjegyzet*
- ²⁴ Az egyik helyről a másikra vándorló mérnököt nevezte Lászlóffy barát-mérnöknek.
- ²⁵ BÖHM Woldemár (1932): A vízrajzi tevékenység közgazdasági jelentősége és a hidrológia tudománya. Kézirat. Lászlóffy Woldemár iratai. KVVV XXXI. 8.
- ²⁶ Uo. 8.
- ²⁷ Uo. 8.
- ²⁸ Kálmán király 1100. évi dekrétuma a királyi udvar válságos anyagi helyzetének megszüntetése érdekében a Szt. István óta adományozott halasok és halászóhelyek visszavételéről rendelkezik.
- ²⁹ Uo. 8-9.
- ³⁰ Uo. 9-10.
- ³¹ Uo. 10.
- ³² LÁSZLÓFFY Woldemár: *A Tisza. A Mississippi „unokaöccse”.* Kézirat. KVVV. XXXI. 8. Lászlóffy Woldemár iratai.